

Göz degmek hakynda

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Göz degmek hakynda GÖZ DEGMEK HAKYND A

Öňler «Ýaman gözden-dilden Hudaý saklasyn» diýen jümläni hälişindi eşiderdik. Muňa ynanmaýan türkmen ýokdy. «Göz degmek» diýen yrym gadymy döwürden bäri bolupdyr. Gözi degýän adam il arasynda tanalardy. «Pylanynyň gözi başatardan kem däldir» ýada «Pylanynyň gözi degipdir» diýip, ýaşululardan köp eşiderdik.

Gözi deggir adam bir öýe myhman bolsa, öý bikesiniň hereketine, çagasynyň diline mähri siňip, bir söz diýse, öýe eýesi «Zaluwat, ygal taşlaweri» diýip, çekinmän aýdardy. Myhman «Tüweleme, tüwelemen tüf, tüf, kyrk kişiniň tüýküligi» diýip, üç gezek ygal taşlardy.

Göz degmek Muhammet pygamberiň döwürlerinde-de bolupdyr. Muhammet pygamber 570-nji ýylda Mekgede dogulýar. Onuň atasy Muhammedi Halyma enä terbiýelemäge berýär. Halymanyň üç ogly bar eken. Günlerde bir gün ýagşyzadalar Muhammedi alysa çykarýarlar. Halyma oguljyklaryndan:

– Hany Muhammet? – diýip soraýar. Olar:

– Muhammedi ak zatlar asmana alyp gitdi – diýip, jogap berýärler. Muhammet öňki äkidilen ýere düşürilýär. Enesi ondan:

– Nirelerde bolduň? – diýip soraýar.

– Perişdeler asmana çykardylar.

– Olar näme etdiler?

– Içimi nurdan doldurdylar, ýüzüme nur çäýdylar – diýip, Muhammet jogap berýär.

Halyma ene bu syry hiç kime aýtmazlygy oglanlara tabşyrýar. Muhammet pygamberiň ýüzüniň nury gije garaňky öýüň içini ýagtylandyrýar. Halyma Muhammede göz-dil deger diýip göwnüne getirýär. Göz dogasyny alyp, boýnuna dakýar. Oglanlara öýde oýnamagy buýurýar. Her gün baş wagt namazynyň yzyndan: «Muhammedi göz-dilden saklaweri» diýip, Alladan dileg edýär.

Halk arasyndaky ynama görä, kähalatda adamtñ kimdir birine gözi gitse ýa-da mähri siñse, gözi degýär. Kähalatda çaganyñ enesiniñ hem öz çagasyna buýsanmak bilen sereden wagty oña mähri siñip, gözünüñ degmegi mümkindir. Şonuñ üçinem gartaşan eneler işe ýaran ogul-gyzlary, agtyk-çowluklary düşümlü iş bitiren bolsalar: «Tüweleme, tüweleme, oglum iş bitiripdir» diýip, üç gezek ygal taşlaýarlar.

Adamyñ gözünüñ demire degenini görmesek-de eşitdik.

Ýer-ýurduñ, adam adyny atlandyrmagy göwne makul bilmedim, sebäbi onuñ nesliniñ ýaman görüp, öýke-kine etmegi mümkin.

Gum içinde bir fermada güýz gyrkymy başlanýar. Ol wagtlar her fermada ýigrimi müñe golaý goýun bolardy. Güýz gyrkymyndan soñ ownuk mallar sonar ýerlere geçirilerdi. Şonuñ üçin gyrkymçylar bol-ha-bola salardylar. Arma-irme bolmazdy.

Gyrkymçylaryñ üstüne gözi deggir adam gelýär. Salamlaşýar, hal-ahwal soraşýar. Dili ýüwrügiñ biri: «Pylan aga, dynç alar ýaly etsene» diýip, oña ýüzlenýär. Ol adam: «Älhepus, bujagaz demirjigiñ işleýşini» diýen badyna, mähri siñe motorjyg-a darka ýarylýar.

Gözi degmek bahyllyk, gözügidişlik, açgözlük zerarly döräp biler diýip, gojalarymyz gulagymyza guýardylar.

Harby gullukda bir rus ýigidiniñ: «Üýşüp oturan adamlaryñ arasynda gözi deggir kişi bar bolsa, töweregindäki kişiler pallap başlarlar» diýip aýdany ýadymda galypdyr. Bizde bolsa adamyñ saglygyny ýitirip ugramagyny köplenç göz degmegine ýorýarlar. Halk tarapyndan adama göz degendigini ýa-da degmändigini bilmek üçin onuñ depesinde içi suwly gap tutup, oña gurşun erginini guýýarlar. Şonda gaba dökülen gurşun gözüñ şekilini alýar. Şol göz arkaly adama ornaşan dert zym-zyýat bolýar.

Adamyñ tüýküliginde bir gudrat bolmaly diýlerdi. Ýylanyñ ýeñsesinden tutanynda agzyny açýar. Şol wagt onuñ agzyna tüýkürseñ, takga jany çykýar diýlerdi. Bir zada gözi gidende: «Tüf-tüf, göz degmesin» diýip, tüýkürmegiñ zerurdygy baradaky ynam şondan galan bolsa gerek. Köp halatlarda gözi deggir diýip hasaplanýan adamlara ýanynda düwünçege düwüp, duz alyp gezmegi maslahat bererdiler.

Käbir adam gözünüñ deggirdigini duýmaýar. Her halatda-da ynsandyr ynsandyr janly-jandarlara mähriñ siñse, gözüñe gözel görünse: «Tüweleme, tüweleme, tüf, tüf, tüf» diýip, üç gezek tüýkürmek ynama giripdir.

Gözden-dilden goramak üçin biziñ halkymyz sapakdan işilen alaja ýüpe doga ýazdyrylan dagdany çagalaryñ (gyzjagazlaryñ) boýnuna dakýar. Oglanjyklara dagdansyz alaja ýüp ýa-da düýe ýüñünden işilen inçe ýüp dakardylar. Doňuz dişini her bir adam ýanynda saklardy. Gelin-gyzlar boýnuna her dürli hünji düzüp, gursagynyñ başyna düşüp duran, göz dogasy ýazylyp, daşyna mata tikilen üçburçlugy, tumary, gözmonjugyny, otagany dakynardylar. Otaga togdary, sülgün ýaly owadan guşlaryñ guýruk ýelegini tahýanyñ depesindäki tumaryñ deşigine beklärdiler. Mal-garany-da gözden goramak üçin dagdan, alaja ýüp, otaga dakardylar. Muña:

*Düýe geldi ýataga,
Boýny doly otaga –*

diýen setirler hem şaýatlyk edýän bolsa gerek. Biziñ döwrümüzde-de gözi deggir adam ýok diýip bolmaz. Hudaýyñ il-günümi deggir gözden-dilden saklamagyny arzuw edýärim!

Tatar ÜÝŞMEKOW. Edebi makalalar